

HENRIK PARK I SVERIGE

Af Carl-G. Wiberg

Henrik Park, 40-och 50-talens väl namnkunnigaste danske bokbindare, avled i Köpenhamn i maj månad 1975 vid 57 års ålder. Han hade under sin levnad gjort en betydande insats även i Sverige under en femårig period 1953–58 hos Esselte och Herzogs i Stockholm, och det är denna som skall belysas närmare i denna artikel.

Det var på våren 1953 Park anställdes hos Esselte Ab som föreståndare för bokbinderiets privatavdelning, på den tiden omfattande ett 10-tal personer. Esselte Ab var då namnet på det stora tryckeri- och bokbinderiföretaget i koncernhuset vid Vasagatan men utåt arbetade man även med de gamla firmanamnen Ab P. Herzog & Söner och P. A. Norstedt & Söners bokbinderi Ab. Park hade i 12–13 års tid varit innehavare av Anker Kysters verkstad i Köpenhamn och gjort sig ett berömt namn inte bara i sitt hemland utan även internationellt men varit mindre lyckosam i ekonomiskt avseende. Författaren av denna artikel erinrar sig ganska väl ett besök på ateljé Kysters Eftr. någon gång i slutet av 40-talet. Det var som att komma in i ett laboratorium.

För den svenska publiken hade Park framträtt vid två tillfällen innan han flyttade över Sundet. Första gången var 1949 på Röhsska Konstslöjdmuseet i Göteborg tillsammans med boktryckaren C. Volmer Nordlunde och den andra var på Nationalmuseum i Stockholm 1952 också med Nordlunde som medutställare och dessutom konstnären Axel Salto. Erik Wettergren, efter sin pensionering från överintendentbefattningen vid Nationalmuseum konstnärlig rådgivare åt Slt-koncernen, var en varm förespråkare för Henrik Park. Denne orienterade sig snabbt i det svenska kulturlivet och gjorde sig genast bemärkt bland bokbandsintresserade.

Det visade sig emellertid ganska snart lämpligt att befria honom från det egentliga arbetsledarskapet. Han fick ett eget arbetsrum i det dåtida Esseltehuset mitt emot Centralstationen i Stockholm (pri-

Henrik Park
1918–1975

Norstedts Rembrandtbibel i privat band
speciellt inbunden till Slottskyrkan.

vatbokbinderiet var på den tiden inhytt i lokaler som under kriget övertagits efter Kritz' bokbinderi på Gamla Brogatan) och härifrån sprutade nu Henrik ut sina idéer i överväldigande mängd. Själv meddelade han Willy Stillert som intervjuade honom för Bokvännens räkning (BV nr 7/57) att han utom från sina danska läromästare August Sandgren och Anker Kyster fått viktiga impulser för sitt bokbandsskapande från den svenska Slöjdföreningens utställning »Svensk Form« 1941 i Köpenhamn.

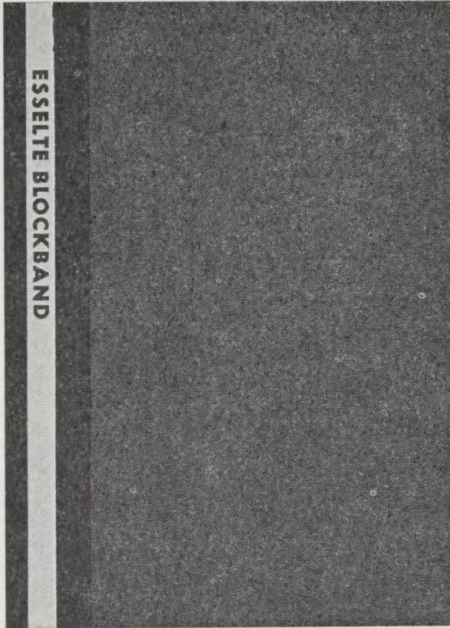
Det borde alltså ha blivit en formgivning som låg väl till för svensk smak. Och det blev det också när det gällde det *privata* bokbandet och hantverkskonsten. När det var fråga om förlagsband blev förhållandet däremot ett annat. I mitten av 50-talet hade de flesta större bokförlag skaffat sig egna formgivare och de som inte hade någon var utomordentligt rädda för nymodigheter. Man visste vad som gick hem hos publiken och ville inte riskera något bakslag. Icke desto mindre innebar nog Parks verksamhet en viss stimulans även

på partisidan hos Esselte. Som sitt credo uttalade han om förlagsbandet att man måste kompromissa mellan materialets möjligheter, bandets estetiska utseende, priset och kvalitén så att det lämpade sig för massproduktion.

Om man går till Svensk Bokkonsts kataloger för dessa år (1954–59) finner man att Henrik Park förekommer i katalogen 1954 med fem band och i katalogen 1956 med ett men i övriga inte alls. Av de fem banden i 1954 års katalog var två i samarbete med andra erkända formgivare, Bertil Kumlien och Gudmund Nyström. De tre band, där han är ensam, var ett lanellband, Esseltekalendern för 1955 i klottryggsband och den s.k. Rembrandtbibeln, som var en Norstedtsutgåva vars grafiske skapare var Karl-Erik Forsberg. Den lanserades på bokmarknaden i ett helpergamentband som Forsberg tecknat och ett band i röd oxhud formgivet av Park. Parks band var dekorerat med ett kors och kantlinjer på pärmen i svart och guld. Våren 1958 förekom Henrik Park även i Fibs folkbokserie.

Til bibelutgåvan gjorde Park också ett privatband som av Esselte skänktes till konung Gustav VI Adolf för Slottskyrkans prydnad. Det utfördes i brun marokäng med ganska rik förgyllning, lilla riksvapnet omgivet av en strålkran på frampärmen och tre kronor på första och de fem nedre ryggfälten och titeln på andra ryggfältet i guld. Ett band med stor tyngd och värdighet.

Som en sorts mellanting mellan parti-och privatband kan man kanske betrakta Esselte blockband. Parks rastlösa ingenium sysslade gärna med tanken på att åstadkomma något radikalt nytt i bandväg, vilket genom sin enkelhet skulle kunna förbilliga den allt dyrbarare inbindningen. Resultatet blev »blockbandet«, som han konstruerade på hösten 1953 tillsammans med den dåvarande tekniske chefen för Esseltes bokbinderier civilingenjören Nils Edholm. På grund av Parks iver att få föra ut idén till kommersiell användning presenterades »uppfinningen« redan i oktober 1953 vid en utställning i den stora hall som Esselte då disponerade på nedre botten av sitt kontorshus på Vasagatan. En entusiastisk pådrivare var chefen för Nationalmuseums konsthantverksavdelning Carl Hernmarck. Det gick tyvärr litet för hastigt, varken priser eller tillverkningsmetoder var

*Esselte blockband konstruerat av
Henrik Park och civilingenjör
Nils Edholm 1953.*

tillräckligt utprovade, företaget försökte skydda sig genom att patentsöka idén, men uppfinningsgraden var inte hög nog, och det kom snart flera efterföljare, som inte alla var så nogräknade med utförandet.

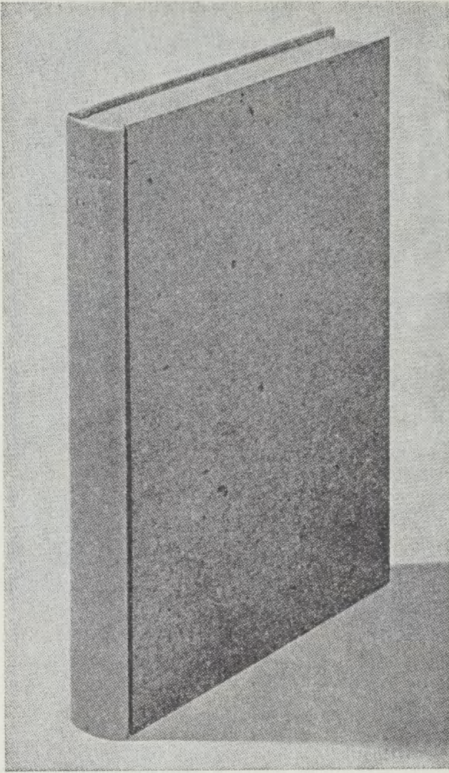
Konstruktionen bestod i ett på alla sidor renskuret bokblock på vars rygg en strimla av fiberväv limmades med plastlim. Denna vävstrimla fixerade samtidigt pärmarna som gjordes av tjock kartong och som renskars i exakt format med bokblocket. Pärmarna fäste vid ryggväven endast med sin egen tjocklek. Boktiteln trycktes på remсор, vilka klistrades fast vertikalt på ryggen och ytbehandlades med plast. Det hela var strikt, enkelt, behagligt att hantera – och billigt i jämförelse med ett vanligt privatband. Henrik Parks förfinade känsla för form och färg tog sig uttryck i de sex färgsammansättningar han att börja med komponerade, varav t.ex. typ A bestod av mörkgrön pärm, röd rygg och gult snitt. Man törs kanske säga att det var en konsekvens av lärdomen från August Sandgrens »nya saktighet«.

Blockbandet framträdde inte med andra anspråk än att bli en »hyllstädare« med uppgift att röja upp bland sönderlästa häftade böcker och gamla tidskriftsårgångar, och det fick ett mycket gott mottagande av kritik och förbrukare. Gustaf Näsström kallade de nya banden för bokhyllans »overaller«, och hade tillverkningen kunnat mekaniseras skulle de nog ha kunnat utvecklas till en billig förpackning för exempelvis pocketböcker, som ju fortfarande väntar på sin hårbandslösning. Sir Allen Lane blev faktiskt erbjuden att försöka och den strama formgivningen hade säkert passat Penguin books, men han insåg naturligtvis genast att tillverkningen var alltför hantverksmässig och därigenom också för dyr för nya böcker i stora upplagor.

Blockbandet fick emellertid ett visst reklamvärde och det beställdes vid flera tillfällen i officiella sammanhang. Sålundes erhöll den isländska presidenten Asgeir Asgeirsson på sin 65-årsdag 1954 som gåva av Svenska Utrikesdepartementet ett minne av sitt Sverigebesök samma år i form av c:a 2000 tidningsurklipp och utvalda originalfotografier inbundna i ett jätteblockband från Esselte.

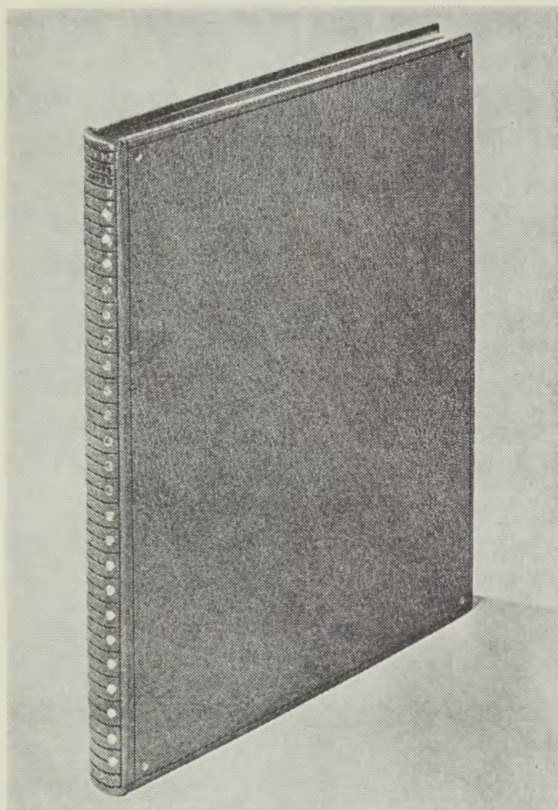
1956 fick Esselte tillfälle att anordna en utställning av moderna svenska bokband på Nationalmuseum. Det blev i realiteten en utställning av Parks oeuvre och katalogen från denna begivenhet, som bär Henriks namn i en för honom typisk svart jättepunkt på omslaget, är den bästa bevarade källan för en översikt av hans svenska verksamhet, trots att det ännu återstod två år innan den avslutades. Katalogen omfattar 102 nummer och av dessa står Henrik Park som formgivare av 96, varav sex dessutom har andra textkonströrer.

Carl Hernmarck talar i sitt förord till katalogen om de aktuella resultat som Esselte åstadkommit i strävandet efter att få fram vackra band till överkomliga priser, men de flesta av de utställda banden var i själva verket utförda på traditionellt och dyrbart sätt. I en liten grupp finner man emellertid några band som fått beteckningen Esselte privatkartonnage. De representerar ett par typer som härrörde från en pristävlan till vilken Hantverkslotteriets chef Robert Berg-hagen på hösten 1953 inbjöd några utvalda bokbinderier för att stimulera till billigare privatbindningar.

*Exempel på billig privatinbindning.
Henrik Park fick tre 1sta pris i
Hantverkslotteriets pristävlan 1953.*

Det hette i inbjudan till tävlingen, som omfattade sex givna böcker av olika karaktär, att »prisbillighet, smakfullhet och lämplighet äro de avgörande faktorerna« vid bedömningen och naturligtvis godtagbar kvalitet i utförandet. Henrik Park hemförde tre 1sta pris i denna tävlan, och hans intressantaste och prisbilligaste lösning av det ställda problemet var nog användningen av rå, oklädd men saphonbehandlad lumppapp till pärmarna och klot eller laminerat papper till ryggen. Juryn bestod av arkitekterna Berghagen och Åke H. Huldt, då direktör för Svenska Slöjdföreningen, samt rektorn för Grafiska Institutet Bror Zachrisson. Några år senare till Hantverkslotteriets 90årsjubileum anordnades en ny bokbandstävlan av större omfång – det gällde att binda ett helt litet bibliotek – 22 titlar – och även här placerade sig Henrik Park på toppen. Det var denna gång 10 verkstäder som deltog och bindningen skulle vara utförd i inte

*Henrik Parks inbindning 1953
av Ovid »Elskovskonsten« i ett
privattryck hos Axel Salto 1917.
Bandet erhöill det följande år
på Triennalen i Milano den
högsta utmärkelsen, Diplôme
d'Honneur.*

mindre än sju olika bandtyper. Denna tävlan som fick namnet »Från Strindberg til Sara Lidman« väckte stor publik uppmärksamhet och markerade ytterligare den vilja lotteriets ledning ägde att ge bokbandet dess berättigade plats inom konsthantverket.

Andra grupper på denna utställning var hela skinnband, band med millimeterrygg, klotband och miniatyradresser. Av dessa var band med millimeterrygg den största (49 nummer) och därefter kom hela skinnband (30 nummer).

Bland helskinnsbanden finner man ett som ingår i den serie Esselte på den tiden årligen skänkte till Nationalmuseums konsthantverksavdelning. Boken är Frans G. Bengtssons »Litteratörer och militärer« i den av Gunnar Brusewitz illustrerade utgåvan 1951 och bunden hos Esselte 1953 av bokbindaren Walter Kimström och för-

gyllaren Edvard Svensson. Bandet är av brun oasis med en vertikal förgylld fiskbensbård i mitten och blå pappersförsätts med strödda förgyllda miniatyrkvadrater. Guldsnitt före häftningen. Det speciellt intressanta i denna bindning var den djupverkan guldekoren erhöll genom stegvisa dubbeltryck.

Ett annat särskilt remarkabelt helskinnsband var utfört för Erik Wettergren. Boken var Ovid »Elskovskonsten« i ett privattryck hos Axel Salto 1917. Det bandet utfördes också 1953 i citrongul oasis med dekor i guld och blindtryck, och det erhöll på Triennalen i Milano följande år den högsta utmärkelsen Diplôme d'Honneur. Här får verkligen materialet – den sköna skinnytan – komma till sin rätt. Utsmyckningen består av blindlinjer som ramar på frampärmen med förgyllda punkter i de fyra hörnen och på ryggen täta rader av horisontella blindstreck flankerade av guldpunkter med titeln i övre ändan och årtal i den nedre i blindtryck. Park hade en uppdriven känsla för public relation och lät göra ett vykort, som torde vara ganska unikt, av det fotograferade bandet.

Det kanske största arbete på privatbokbinderiets område som Esseltes ateljé någonsin utfört var inbindningen av en fransk bibliofilupplaga av Brillat-Savarins »La physiologie du goût«. Denna utgåva trycktes i Paris 1951 i två volymer i stor kvarto och illustrerades med 168 originaletsningar av André Jacquemin. Upplagan var 245 nummerade exemplar, och det uppgavs att beställaren av bindningen direktören Evert Fredriksson fått vänta ett par år på att kunna förvärva ett exemplar av den exklusivaste upplagan, numrerad 1–20, som innehåller en extra svit av gravyrerna samt femton »gravures refusées«, ej använda illustrationer. Dessa skulle förvaras i en kartong vars utförande naturligtvis måste passa till bokbanden. Fredriksson hade vid denna tid (1955) byggt upp en av vårt lands märkligaste boksamlingar, vilken förutom gastronomi även omfattade Birgitta-litteratur, barnböcker och vitterhet. Hans bibliotek blev föremål för en artikel i Bonniers Litterära Magasin (nr 6/1955) författad av Åke Andersson, som varit honom behjälplig med förvärvet, och Åke Runnquist. Detta bibliotek är nu skingrat och den

gastronomiska delen med Brillat-Savarin tillhör hovtraktören Tore Wretman.

Henrik Park, som själv var en kräsen gourmet, grep sig an banden till dess böcker med verklig lidelse. Hans kompositionsidé var att illustrera en utsökt måltid.

På första bandets framsida fick förrätten illustreras av en hummer och på baksidan kötträtten av ett lamm. På andra bandets framsida blev det en kronärtskocka och på baksidan en ananas och andra frukter. För-och eftersättsen gavs färger i torr sherry, bordeaux och champagne och i bårder runt pärmarnas kanter återfanns namnen på beställarens älsklingsrätter och viner. Materialet var röd marokäng och dekoren i guld och blindtryck. Kartongen för de lösa konstbladen utfördes med ett festligt pappersöverdrag prytt med franska liljor.

Förarbetet bestod av ritningar med ytterst detaljerade måttangivelser och teckningar i mycket uppförstorat format, som länge efter bandens färdigställande och kanske på sina håll ännu fick dekorera väggarna i bokbinderiets kontorsrum. Arbetet utfördes av bokbindaren Walter Kimström och förgyllaren Edvard Svensson.

Genom Parks tidigare goda förbindelser som egen företagare med franska skinnleverantörer kunde Esselte under dessa år glädja sig åt att förvärva verkligt förstklassiga skinn. Det blev kanske mest oasis men även marokäng av första sortering.

Millimeterryggbandet är en dansk skapelse från 40-talets materialbristtid och Henrik Park får nog betraktas som dess estetiske fulländare. Att bara låta ryggskinnet gå in någon millimeter på pärmsidorna och hörnskinnen bara skymta fram i kvadratmillimeterstorlek passade hans sobra smaksinne förträffligt, och det är därför naturligt att det är denna bandtyp som blev rikligast företrädd på utställningen. Skinnet som användes är övervägande oasis och älsklingsfärgerna citrongult, lackrött och svart, men variationerna är många och fantasifulla.

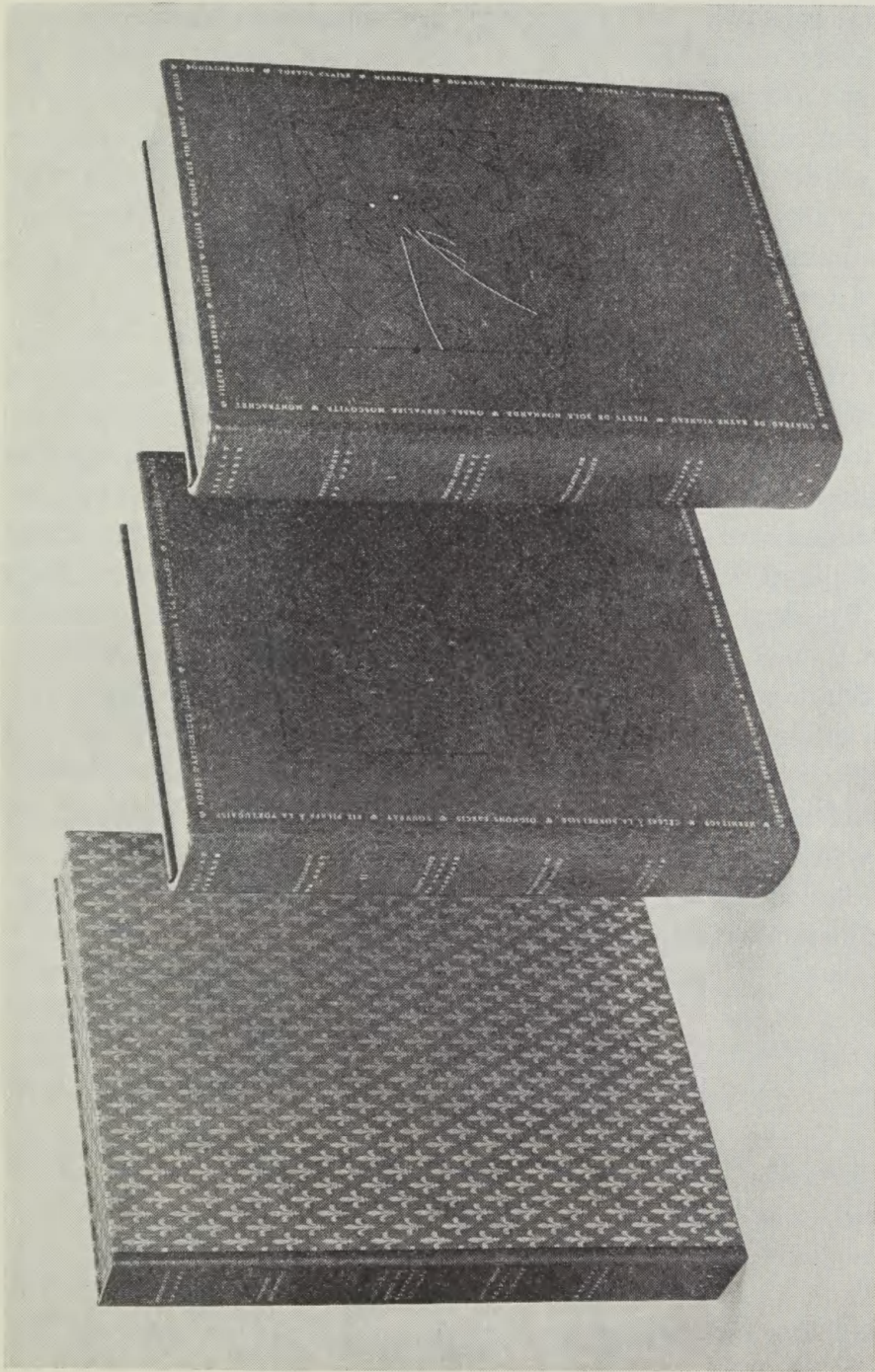
Ett av dessa band kan här närmare beskrivas eftersom det tillhör artikelförfattaren. Det omsluter Baudelaires »Les fleurs du mal« i den av Adolf Hallman illustrerade upplaga som Bonniers gav ut

1946. Bandet utfördes 1955 och ställdes ut bland ett antal andra på H55 i Hälsingborg, där Esselte och Nils Linde var de enda inbjudna bokbandsutställarna.

Boken är i stort format 22x31 cm. Ryggen är av svart oasis med titelfält i gult och olivgrönt (nu nästan brunt) getskinn, författarnamnet är tryckt i svart mot det gula fältet och titeln i guld mot det olivgröna, som också är markerat med två tvärgående guldlinjer; längst ner på ryggen står ägarens tre initialer i små guldbokstäver. Pappersöverdraget har grönbrun bottenfärg och mot denna står i 16 vågräta rader 11 ljusare blad- och blomkonturer, varannan med mörkare brun eller gul underton. Guldsnitt för övre ändan.

En liten utställningsgrupp utgjordes av miniatyradresser. Sådana små behändiga hyllningsadresser i format 7x11 cm eller däromkring var inte något påfund av HP som en del kritiker tycktes tro. Herzogs hade tillverkat dessa typer redan på 30-talet och förmodligen hade de förekommit sporadiskt vid skilda tidpunkter i många år. Men Henrik Park hade verkligen en förmåga att göra små konstverk av dessa tingestar. Den som skriver detta erhöll på sin 50-årsdag 1957 två miniatyradresser insatta i en kapsel som uppvaktning från Esselte Privatbokbinderi (yrkets äldsta gren) och Esselte Blockbandsfabrik (yrkets yngsta gren). Adressen från privatbokbinderiet är gjord i mörkblå oasis med inre gulddramar på speglarna och kantförgyllning och har mottagarens tre initialer hängande på frampärmen inpräglade i små gröna punktapplikationer under var sin guldlinje med olika längd för för- och efternamnsinitial. Den andra adressen är ett blockband med ryggklotet och kanterna förgyllda runt om, pärmarna är överdragna med matt orangefärgat papper och initialerna står på frampärmen på toppen av guldlinjer – också av olika längd – dragna från underkanten. Fodralet är klätt med citrongult papper. En helt bedårande komposition.

Personligen var Henrik Park en sällsynt vänlig människa med stor generositet och spontan värme. Den konstnärliga stramheten släppte i umgänget, och även om han helt naturligt var angelägen om att få god kritik och var glad åt allt beröm för egen del, var han ständigt mycket mån om att framhålla sina medarbetare och att ge dem som

utförde hans idéer del av äran. En typisk episod som inträffade i samband med utdelningen av Hantverkslotteriets penningpriser förtjänar att relateras. Henrik kom en morgon och ville överlämna beloppet, som rörde sig om några hundra kronor, till firman med motivation att det gällde ett uppdrag utfört i tjänsten. När han fick klart för sig att pengarna var hans, blev han överlycklig, och efter lunch var alltsammans borta med vinden. Henrik hade bjudit halva kontoret på fest.

Det är svårt att bedöma om Henrik Parks verksamhet i Sverige hade något större inflytande på hans svenska kolleger. Rent allmänt bidrog den väl till att uppmärksamheten för en måttfull och balanserad formgivning skärptes och att uppskattningen av bokbandet som konsthantverk ökade. Under den tid han arbetade i Sverige fanns det egentligen bara två riktigt jämbördiga i offentlighetens ljus, och det var William Barkell och Nils Linde. Båda var mycket äldre och hade för länge sedan format sina egna profiler. Herbert Lindgren och paret Bremer hade ännu icke trätt fram ur kulisserna och en del andra och några ännu mycket unga skulle senare på 60-talet komma att följa de impulser som utgick från schweizaren Hugo Pellers konstnärliga och hantverkstekniska program. Men säkert är att Henrik Parks fem år hos Esselte var en glänsande och äventyrsfylld tid på det svenska bokbandsskapandets område, och för företaget som anställt honom var det den sista stora epoken innan privatbokbinderiets saga blev all.